
DILEMATA ŽIDOVSKÉ POLITIKY V ČESKÝCH ZEMÍCH V LETECH 1933–1938

Jiří Křest'an

Židovské politické proudy v českých zemích vstupovaly do dění třicátých let v relativně stabilizované podobě. Od konce minulého století se upevňovala a pozměňovala organizační struktura čtyř hlavních proudů židovstva v českých zemích: stoupenců asimilace (orientované na český či německý národ), sionismu, židovského socialismu a ortodoxního židovství. V profilaci jednotlivých proudů židovské politiky hrály od počátků vlivnou roli studentské spolky. Z nich bychom snad hned v úvodu mohli zmínit alespoň dva, v letech první republiky velice aktivní: na českou asimilaci orientovaný Akademický spolek Kapper a sionistický Spolek židovských akademiků Theodor Herzl. Po roce 1918 se upevňovaly politické struktury jednotlivých proudů v pevnějších vazbách ve formě politických stran a politických spolků, věnujících se výlučně řešení politických dilemat.

Reprezentantem českožidovského hnutí se v letech první republiky stal politický spolek Svaz Čechů-židů, ustavený v roce 1919.¹ Tento spolek navázal na úsilí předválečných asimilantských organizací, především Svazu českých pokrokových židů a Politické jednoty českožidovské. Na rozdíl od německy orientovaných židů se čeští asimilanti vyjadřovali pozitivněji k zachování toho, co přináší hostitelskému národu „věnem“, čím jej obohatí. Otta Stross, dlouholetý předseda Svazu Čechů-židů, například vyjádřil názor, že v procesu asimilace nejde o popření židovských hodnot, ale o „vzájemné působení složky židovské a nežidovské k dobru vyššího národního celku“.² Jindřich Kohn pak vyjádřil svou představu o asimilaci krédem: „Židovský nástroj života. České životní dílo.“³

Němečtí asimilanti byli v Československu početně slabší než jejich česky orientovaní rivalové – početnější byli pouze na Moravě. Akční rádius německých asimilantů neodvolatelně slábl s rostoucím vlivem sionistů (působení sionistů naopak nebylo příliš úspěšné v českožidovském prostředí),⁴ s šířícím se antisemitismem u Němců a odporem Čechů proti „němčení“ židů. Úpadek vlivu německých asimilantů byl nadto objektivně podmíněn rostoucí hospodářskou silou Čechů a na tomto základě se zintenzivňujícími kontakty židů s národnostně českými subjekty. Uvedené faktory prohlubujícího se ústupu německých asimilantů považují za více odpovídající realitě, než názor, který vyjádřil Aharon

Moshe Rabinowicz,⁵ že totiž po roce 1918 došlo ke konjunkturálnímu přechodu židů od jednoho vládnoucího národa ke druhému. V každém případě němečtí asimilanti ve třicátých letech jako vlivná ofenzivní síla nevystupovali.

Českoslovenští sionisté na rozdíl od svých oponentů z řad asimilantů, kteří se považovali za příslušníky „hostitelského“ národa, hájili objektivní existenci židovského národa. Emanuel Rádl v roce 1934 na schůzi Ligy proti antisemitismu svým typicky bezohledným způsobem položil otázku, zda se sionismus nepokouší sjednotit židy na základě rasových a biologických charakteristik a zda se tak vlastně svými východisky nepodobá hitlerismu.⁶ Rádlova výtky byla jistě varující, nebyla však úplně spravedlivá. Připomeňme, že například Max Brod viděl v židovství především duchovní sílu, nacházející svůj inspirační zdroj v první řadě v talmudu.⁷ V židovské ideji a židovském národním programu rozpoznával Brod sílu schopnou odpovídat na základní otázky lidské existence a společenského uspořádání jiným způsobem než pohanství a křesťanství.

Politickým subjektem, který reprezentoval úsilí sionistů u nás, byla Židovská strana v Republice československé. Ta snad jako jediná v Evropě získala dokonce po roce 1929 stálé zastoupení v poslanecké sněmovně parlamentu v počtu dvou mandátů. V řadách sionistů probíhalo v meziválečném období tříbení názorů, doprovázené i organizačními změnami, diferenciací jednotlivých skupin, jíž se budeme v dalším textu podrobněji zabývat. Právě třicátá léta přinesla v tomto směru některá zajímavá vyústění.

Židovští socialisté a stoupenci ortodoxního židovství ve svém vztahu k sionismu procházeli dlouhodobými změnami. Společné pro příslušníky těchto dvou jinak v podstatě protikladných proudů bylo, že jejich část se angažovala přímo v sionistickém hnutí a podílela se tak na utváření jeho tvárnosti – šlo na jedné straně o členy různých nemarxistických socialistických židovských skupin a na straně druhé o přívržence ortodoxní organizace Mizrachi, která byla velice aktivní především na východě republiky. Jiné skupiny židovských socialistů a ortodoxních židů nacházely svůj poměr k hlavnímu sionistickému proudu obtížněji (například sociálně demokratický, marxismem inspirovaný spolek Poale Sion) nebo dokonce vstupovaly do nenávistné konfrontace s ním (ortodoxní organizace v Podkarpatské Rusi).

Faktorem, který postavil problémy vzájemné komunikace židovských politických skupin i vztahů k politickým organizacím Čechů a Němců do nové situace, byl příchod nacistů k moci v sousedním Německu. Židovští předáci rozpoznali již před rokem 1933, že součástí nacistické doktríny tvoří antisemitismus. Předvídali, že šířící se protižidovská zášť může poznamenat i vztahy mezi Čechy, Němci a jejich židovskými spoluobčany v Československu. „Jsme svědky, že protižidovská nenávist, vštěpovaná z Německa, jeví se mnohým jako slibný

most přátelství. Hrozný omyl, věří-li někdo v Čechách, že říšský vlk se pak spokojí se židovským obětním beránkem; a nejhroznější na něm jest, že naše výstrahy sotva co pořídí,“⁸ prohlásil v závěru roku 1934 vedoucí představitel sionistického svazu Josef Rufeisen.

Židé a Němci: v síti antisemitismu

Je nutno říci, že antisemitismus v řadách českých Němců ve třicátých letech nebyl historicky novým jevem. Od vzniku republiky otevřely dokořán dveře židovským spoluobčanům prakticky pouze dvě německé politické strany: Deutschdemokratische Freiheitspartei⁹ a Deutsche Sozialdemokratische Arbeiterpartei. Židé patřili k nejvýznamnějším členům těchto stran. Židé a Němci se vedle toho přirozeně setkávali na půdě internacionalistické Komunistické strany Československa. Na druhé straně existovaly německé organizace, které již ve dvacátých letech úzkostlivě dbaly na uchování „árijského charakteru“ svého členstva. Šlo o některé studentské spolky i sportovní a tělovýchovné organizace.

Přeměna antisemitismu ve vládní doktrínu v sousedním Německu a její postupná aplikace našly u Němců z českých zemí půdu připravenou vývojem předchozích desetiletí. Židovští předáci velice rychle pochopili, že události v Německu mají devastující dopad na československou společnost, a v první řadě právě na německé spoluobčany. Již na počátku dubna 1933 zorganizovali předáci česky orientovaných asimilantů, sionistů a židovských sociálních demokratů poměrně mohutné protestní akce, jichž se účastnili i občané jiných národností.

6. dubna 1933 se konala veřejná schůze sionistů, jež pro velký zájem musela probíhat dokonce na dvou místech současně (v Bet Haamu v Dlouhé třídě a na židovské radnici v Maislově ulici),¹⁰ a protestní manifestace spolku Poale Sion, jež proběhla v Lidovém domě za účasti českých a německých sociálních demokratů.¹¹ Téhož dne se sešla členská schůze Svazu Čechů-židů.¹² Všechny tři zmíněné akce demonstrovaly shodně odpor vůči vlně nacistického antisemitismu a vyjádřily ocenění poměrům, panujícím v Československu. Ve stejném duchu pak vyzněla mohutná manifestační schůze Svazu Čechů-židů, jež se sešla 18. května 1933 v Plodinové burze.¹³ Obdobné protestní akce proběhly v dubnu a květnu 1933 i mimo Prahu, například v Brně a Moravské Ostravě.

Novým fenoménem se v Československu třicátých let stala početná emigrace z Německa a později též z Rakouska. Její významnou část tvořili židé, z nichž mnozí se cítili být příslušníky německého národa. Osud německých židů byl mementem, jehož dosah bohužel nedošel docenění. Do spontánně vzniklých akcí na podporu emigrace z Německa se vedle demokraticky smýšlejících Čechů a Němců zapojili rovněž židovští představitelé z českých zemí. Již v dubnu

1933 se v Praze ustavil Výbor pro pomoc židovským uprchlíkům.¹⁴ Předsedou výboru se stal předseda Nejvyšší rady svazu židovských náboženských obcí Josef Popper, mezi členy výboru čteme jména známých sionistických politiků, jako byli poslanec Angelo Goldstein a předseda Židovské strany Emil Margulies.

Občas se projevovaly spory o výši i o adresáty podpory, věnované emigraci z Německa. Diskuse v pražské židovské náboženské obci, umocňované tradiční stranickou řevnivostí mezi sionisty a českými a německými asimilanty, vyústily v létě roku 1934 v iniciativu profesora Salomona Huga Liebena k založení Lidové strany židovské. K této iniciativě se připojili někteří významnější členové Židovské strany.¹⁵ Za jeden z hlavních cílů nové skupiny pokládali její zakladatelé úkol dosáhnout toho, aby se podpory dostávalo především potřebným židům – československým státním příslušníkům, a teprve v druhé řadě uprchlíkům z Německa. Nacistický antisemitismus zasahoval svými důsledky i vzájemné vztahy mezi československými židy.

Židé v českých zemích se vzrůstajícími obavami sledovali zesilující vliv Sudetoněmecké strany mezi německými spoluobčany. Tato strana se ve druhé polovině třicátých let ve stále větší míře inspirovala nacistickými návodů k řešení židovské otázky.¹⁶ Vedle slovních útoků byly registrovány pokusy o bojkot židovských umělců a odborníků i pokusy o bojkot židovských obchodů.

Stoupenci česky orientované asimilace a příznivci sionismu reagovali na vzrůstající německý antisemitismus za hranicemi i u nás apelem k posílení vazeb s českým národem a k odvrácení od německé kultury. Pro české asimilanty byl tento požadavek samozřejmostí a ve třicátých letech jej opakovali se zřejmým zadostiučiněním. Sionistům byl vždy vlastní velice korektní vztah k Republice československé, starší generace sionistů však byla vychována především v německém kulturním okruhu. Ve třicátých letech vycházely ale také z řad sionistů četné výzvy k židům, aby zanechali „němčení“ a posílili přátelské soužití s českým národem. „Má a musí míti domácí Židovstvo vůli a snahu, aby se jazykově bez výhrady svému prostředí a jeho kultuře přizpůsobilo,“¹⁷ čteme v sionistických Židovských zprávách.

Jak předáci sionismu, tak představitelé česky orientovaných asimilantů většinou po Hitlerově nástupu k moci odmítli podpořit výzvy k hospodářskému bojkotu Německa. Domnívali se, že bojkot by jen zhoršil postavení židů v Říši. Vedoucí ideolog českožidovského hnutí Jindřich Kohn vyhlásil v roce 1933 dokonce „bojkot bojkotu“¹⁸ a vyzvedl princip neodpírání zlu jako základní zásadu praktické politiky vůči Hitlerově Německu: „Jakmile Hitler stal se mimořádnou mocí dějinnou, je třeba mu dáti, co náleží mimořádné moci, totiž podmínky, aby pod otřesem mimořádné odpovědnosti dějinné prohlédla a neodpírala vůli přidati k moci moudrost.“ Iluze v možnost transformace nacistického reži-

mu nebyla v době, kdy Kohn formuloval tuto myšlenku, ničím neobvyklým. Odmítavé stanovisko k hospodářskému bojkotu Německa vyjádřil ještě v květnu roku 1938 poslanec Židovské strany Angelo Goldstein.¹⁹

Víra v postupnou nápravu poměrů v Německu se projevila například takovými akcemi, jako byla účast družstva židovských sportovců z pražských klubů Bar Kochba a Hagibor na oslavách židovského fotbalového klubu Hakoah Berlín v červnu 1934. Účastníky přijal zástupce říšského sportovního vůdce a některé z nich pozval na předolympijské přípravné kurzy.²⁰ Toto gesto bylo u nás přijímáno s oprávněnou skepsí. Na konci roku 1935 již zástupci židovských sportovních klubů vyslovili odmítavé stanovisko k olympiádě v Německu. (Pripomeňme, že v září toho roku byly v Německu schváleny norimberské zákony.) Československý olympijský výbor se k bojkotu olympiády nepřipojil, stanovisko židovských sportovců však přijal s pochopením.

Praktickými důsledky kritiky antisemitismu, přicházejícího z německého prostředí, byly diskuse mezi židy o zákazu německých kázání a německých nápisů v synagogách, výzvy k tomu, aby židé neposílali své děti do německých škol a tyto školy nepodporovali, i vystupování židů z německých sdružení, jakými byly například tak známé pražské spolky jako Deutsches Haus, Urania či Turnverein. Dodejme, že po Mnichovu získali převahu v německých spolkách nacisté, kteří v mnohých případech přistoupili k jejich „očistě“ od židů. Značnou pozornost vzbudilo například vypuzení židů ze spolku Deutsches Haus na počátku roku 1939. Pražští židé patřili k tradičním oporám tohoto elitního společenského klubu sídlícího na Příkopech. Členem výboru zvoleného v roce 1938 byl například Hans Petschek, příslušník známé podnikatelské rodiny, který však již registroval své vyloučení z bezpečí londýnského exilu.

Židé a Češi – stíny sousedství

Oba hlavní proudy židovstva v českých zemích – čeští asimilanti i sionisté – zaujímaly loajální postoj k Československé republice od samého jejího vzniku. Třicátá léta dávala představitelům židovské populace možnost srovnání československých podmínek s vývojem v okolních zemích. Toto srovnání vyznívalo pro naši zemi velice příznivě. Slova ocenění, která v té době vyřkli představitelé různých proudů židovské politiky, nebyla pouhou povinnou formalitou.

„Rádi zjišťujeme podstatný rozdíl v nazírání na židovskou otázku mezi... Německem a Československem, jehož demokratické řady umožňují svobodný rozvoj každého jedince bez ohledu na jeho původ,“²¹ uvádělo se v rezoluci členské schůze Svazu Čechů-židů, konané dne 6. dubna 1933. Na IV. sjezdu Židovské strany, konaném v květnu 1938, prohlásil poslanec Angelo Goldstein, že v Evropě neexistuje jiný stát, který by poskytl židům tolik práv, jako Českoslo-

venská republika.²² Hluboký respekt vůči republice a jejím představitelům zazníval i z řad sionistických revizionistů, a to i poté, co organizačně opustili sionistickou organizaci.²³ Přitom revizionisté byli známi například svým kritickým postojem k Velké Británii za vykonávání mandátní správy v Palestině.

Úcta vůči Československu byla většinou spojována se jménem prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka. „Podivujeme se Republice československé, zemi, která je domovem práva a v níž je kultura výše ceněna než válečné zbraně. Podivujeme se jejímu presidentu Masarykovi, jenž je obráncem práva,“²⁴ prohlásil ve svém projevu předseda výkonného výboru světové sionistické organizace Nahum Sokolov na XVIII. světovém sionistickém kongresu, který se konal v srpnu 1933 v Praze. Bez zajímavosti není vysvětlení, jež provázelo návrh na mimořádné ocenění, jež se Masarykovi dostalo založením osady, jež nesla jeho jméno: Kfar Masaryk.²⁵ Českoslovenští sionisté zdůvodňovali tuto poctu (v Palestině v té době existovala jediná obec, která nesla jméno příslušníka jiného než židovského národa – Balfouria) Masarykovým postojem v době známé „hilsneriády“, kladným stanoviskem k myšlence renezance židovského národa a budování nové domoviny v Palestině, kam Masaryk v roce 1927 s dcerou Alicí zavítal jako jedna z prvních hlav států, i „královskou“ moudrostí, s níž vládl v Československu.

Předákům českožidovské asimilace se přirozeně příliš nelíbil Masarykův kladný poměr k sionismu. To ovšem nezkalilo jejich vztah k němu i jeho nástupci v prezidentském úřadu. „Díky oběma prvním presidentům naší republiky není zde místa pro nějaké rozsáhlejší protižidovské hnutí,“²⁶ konstatoval Otta Stross. Stross spojoval neexistenci silného českého antisemitismu s prosazením Masarykova humanitního programu. Někteří starší vůdcové českožidovského hnutí byli členy Masarykovy realistické strany. Českožidovští asimilanté se mohli vykázat šesti stovkami legionářů i tím, že za účast v domácím odboji za první světové války byli žalářováni někteří jejich vůdcové (například Bohdan Klineberger, Viktor Vohryzek, Stanislav Schulhof).²⁷

Představa Československa jako „ostrova demokracie“, v němž zůstala v příkrém rozporu se sousedními zeměmi zajištěna i v nelehké situaci třicátých let lidská práva, je představou, jež se může opřít o řadu konkrétních skutečností. Byla by však představou příliš lichotivou, kdybychom nepřiznali stíny meziválečného vývoje v naší zemi. Antisemitismus v českém prostředí zůstal zejména ve své hrubé variantě vyhrazen především extrémním silám a politické „ulici“, ale jeho vlivu, po roce 1933 podepřeném potenciálem velkého západního souseda, musely čelit i hlavní politické síly. Antisemitismus se jevil mnohým jako pouto česko-německého přátelství.

Českým nacionalistům na jedné straně lichotil příklon českožidovských asimilantů k českému národu, na druhé straně však z ryze účelových důvodů oceňovali také působení sionistů, které oslabovalo pozice německy orientovaných židů v českých zemích a tím německého národa jako celku. Právě v organizacích českých nacionalistů však zaznívaly občas temné tóny antisemitismu. Pozitivní vztah k židům byl tedy mnohdy motivován spíše praktickými důvody, než pohnutkami ideálními. Jako především politický kompromis lze konec konců vnímat také sbližování českých sociálních demokratů se sionisty.

Argumenty antisemitismu, šířené především z Německa, se nestávaly jen inspirací pro některé publicisty z nižších pater české žurnalistiky, ale představovaly vážnou výzvu také pro ty, kteří základní východiska protižidovské ideologie odmítali. V lednu 1938 uveřejnil Ferdinand Peroutka v Přítomnosti článek pod názvem „Něco o českém národu a židech“.²⁸ Antisemitismus považoval autor za výraz nedostatku národní hrdosti, za „žalostné doznání neschopnosti vlastního národa“. Absenci brutálního antisemitismu v českém národě spojoval ani ne tak s působením vynikajících jedinců, jako spíše se skutečností, že Češi svou praktičností dokázali židům konkurovat a zabránit jim tak v dosažení podílu na práci a výdělku, který by byl „neúměrný a dráždivý“. Peroutka varoval před změnou tohoto podílu, která by mohla vyvolat i v „rozumném“ českém národě bouři. Vyslovil se v této souvislosti proti přílivu židů z východu (tehdy šlo především o židy z Rumunska). Peroutka v závěru svého článku připustil, že jeho řeč není „řečí podle všech klasických zákonů citlivé humanity“. Zmíněný Peroutkův článek i další tři věnované židovské otázce, které v Přítomnosti uveřejnil do března 1939, je nutno chápat v dějinném kontextu: jejich autor v nich především vyjádřil obavy před selháním českého národa a vzednutím vlny antisemitismu při porušení křehkého statu quo. Víme, že Peroutkovy obavy byly plně oprávněné.

K potlačování nevraživosti přispívaly živé kontakty mezi Čechy a židovskými organizacemi. Zvláště aktivní byly v budování těchto kontaktů českožidovské organizace. Na akcích Svazu Čechů-židů, Akademického spolku Kapper, Kruhu přátel československých legionářů židovského původu či jiných českožidovských spolků vystupovali v druhé polovině třicátých let například Emanuel Rádl, Petr Zenkl, Františka Plamínková, Jan Blahoslav Kozák, Josef Lukl Hromádka, Bedřich Fučík či Josef Kopta, ale také tehdejší plukovník generálního štábu Emanuel Moravec. Čilé byly kontakty českožidovských organizací s českými či národnostně tolerantními spolky, jako byly Národní rada česká, Československý červený kříž, Československý ústav zahraniční, různé legionářské a studentské organizace, Liga pro lidská práva, Liga proti antisemitismu. Na počátku roku 1938 bylo dosaženo dohody, že zástupce Svazu Čechů-židů bude delegován do vedení Národní rady české.²⁹

Českoslovenští sionisté se orientovali ve třicátých letech především na kontakty s představiteli mezinárodního sionistického hnutí, jehož významnou součást tvořili. Jako respektovaná síla byli však často jejich zástupci oficiálně konzultováni československými vedoucími politiky. V průběhu třicátých let docházelo v důsledku vnitřního vývoje sionismu ke sbližování jeho představitelů s českými a německými sociálními demokraty. Ti byli přirozenými partnery především svých židovských soudruhů, sdružených kolem spolku Poale Sion. Poalesionisté se ovšem na druhé straně neomezovali pouze na kontakty s českými a německými sociálními demokraty. Na veřejné schůzi spolku Poale Sion, konané 7. února 1933, vystoupil například pacifista a křesťanský myslitel Přemysl Pitter.³⁰

Výrazem sbližování sionistů a českých sociálních demokratů se stalo uzavření volebního paktu mezi Židovskou stranou a Československou stranou sociálně demokratickou před parlamentními volbami v roce 1935.³¹ Židovské straně se díky tomu podařilo znovu uhájit dva poslanecké mandáty (v roce 1929 získala tato strana zastoupení v parlamentu po uzavření dohody s polskou středostavovskou a polskou sociálně demokratickou stranou). Vedle Angela Goldsteina do poslanecké sněmovny přišel rovněž zástupce židovských nemarxistických socialistů, ředitel hebrejského gymnázia v Mukačevě, Chaim Kugel.

Napětí, vzrůstající vlivem událostí v Německu, se nutně projevovalo i v českém prostředí. Množily se útoky na židy, jimž bylo v tisku vytýkáno především jejich „němčení“. Slovní útoky bohužel v některých případech přešly v přímou konfrontaci, jak se stalo například v době předání insignií pražskou německou univerzitou Karlově univerzitě. Vzhledem k tomu, že se na podněcování antisemitských bouří na konci roku 1934 aktivně podíleli někteří významní členové Národně demokratické strany, vyjádřili představitelé židovské populace svou nelibost nad tímto faktem. Pozornost vzbudilo například vystoupení známého pražského advokáta Maxima Reinera, čelního představitele českožidovského hnutí, ze strany,³² která jej dokonce svého času nominovala jako svého poslaneckého kandidáta.

Značně demoralizujícím dojmem zapůsobila na českou společnost mnichovská dohoda. Jedním z neblahých důsledků se stal i antisemitismus. Rostla intenzita výpadů proti židům, připomínala se nacistická inspirace při řešení židovské otázky a sílil tlak na vylučování židovských spoluobčanů ze spolků a korporací. Na konci listopadu 1938 dospěla vládnoucí Strana národní jednoty k rozhodnutí, že nebude přijímat za členy příslušníky „cizích“ národností.³³ V závěru roku 1938 a na začátku roku 1939 došlo k řadě aktů, které vylučovaly židovské členy ze společných organizací. Je nutno konstatovat, že v té době selhala část české intelektuální elity. Zvláště patrný tlak na židy se po Mnichovu projevil v promi-

nentních společenských klubech, sportovních klubech, autoklubech a korporacích advokátů, lékařů a obchodníků. Uvedme jediný příklad: na konci ledna 1939 vyvrcholila diskuse v Jednotě česko-slovenských advokátů vyloučením 127 advokátů „neárijského“ původu, mezi nimiž byl i předseda Svazu Čechů-židů Otta Stross.³⁴ Horlivost českých příslušníků elitních povolání, kteří podleli svodu zbavit se konkurence, šla v mnohém nad rámec představ Beranovy vlády. Přitom právě představitelé českých asimilantů v době mnichovské krize i po ní výrazně demonstrovali svou sounáležitost s českým národem.³⁵ Stíny česko-židovského soužití se měnily v dlouhou noc okupace, v jejímž průběhu k sobě stejně trpící hledali znovu cestu.

Židé a židé: propasti a mosty

Rok 1933 zastihl českožidovské hnutí v situaci, kdy vrcholila generační výměna vůdců. Představitelé staré generace byli na odchodu (připomeňme alespoň, že v roce 1935 zemřel výrazný představitel této generace, Jindřich Kohn) a odpovědnosti se ujímali mladší. Helena Krejčová upozornila na to, že českožidovské hnutí šlo ve svém vývoji od řešení náboženských a etických problémů asimilace k jejímu vyrovnání se s českým programem a posléze k hledání všelidských rozměrů asimilace v letech první republiky.³⁶ Na počátku roku 1933 převzal vedení Svazu Čechů-židů Otta Stross,³⁷ který vystřídal v předsednické funkci Viktora Teytze a setrval v ní s výjimkou let 1935–1936 až do likvidace spolku v roce 1939. Sionisté považovali Strosse spíše za představitele tradicionalismu v českožidovském hnutí.³⁸ Přes přetrvávající nedůvěru začaly být budovány pod dojmem událostí v Německu mosty mezi oběma nejvýznamnějšími židovskými proudy v českých zemích.

Na svrchu zmíněné manifestaci Svazu Čechů-židů, konané dne 18. května 1933 v pražské Plodinové burze, vystoupil vedle čelných představitelů svazu též Walter Kauders, zástupce sionistického spolku Theodor Herzl. V Moravské Ostravě a v Brně proběhly na začátku dubna toho roku schůze, jež uspořádaly společně místní židovské organizace různého politického zaměření.³⁹ Na těchto schůzích se však projevilo, že mezi asimilanty a sionisty existují rozpory, které představují vážnou překážku jejich spolupráce. Trvalo konkurenční pnutí mezi jednotlivými skupinami, rozcházelo se i hodnocení německých zkušeností a perspektiv židů v diaspoře.

Již na schůzi Svazu Čechů-židů, konané dne 6. listopadu 1933, prohlásil Otta Stross, že mezi asimilací a sionismem ční „nepřeklenutelná propast“.⁴⁰ K prohloubení odcizení mezi česky orientovanými asimilanty a sionisty možná poněkud paradoxně přispěla nejvýznamnější událost pro československý sionismus třicátých let – XVIII. světový sionistický kongres, který se konal na konci srpna

roku 1933 v Praze. Nestor českožidovského hnutí Jindřich Kohn se obrátil na předsedu výkonného výboru světové sionistické organizace Nahuma Sokolova s výzvou ke spolupráci obou proudů na základě „dělby práce západnické a východnické“.⁴¹ Sionisté a asimilanti se měli podle Kohna najít „jako dělníci ze dvou východů tunelových“. Přímé odpovědi z tribuny kongresu se Jindřich Kohn nedočkal, ovšem již v den jeho zahájení vyjádřil Angelo Goldstein přesvědčení, že jednání se stane „pádnou odpovědí židovským útočníkům na sionismus“.⁴² Odmítnutí se pak Kohnově iniciativě dostalo v československém sionistickém tisku.⁴³

Shodné názory sionistů a českých asimilantů (pozitivní vztah k ČSR, odsouzení nacistického řešení židovské otázky a „němčení“ židů u nás) se přes náznaky v roce 1933 nestaly bází pro budování pevnějších vzájemných vztahů. Do popředí se neodbytně draly rozdílné přístupy obou hlavních konkurenčních skupin. Oba proudy se nadále orientovaly spíše na národní prostředí, s nímž se cítily být spjaty: sionisté na mezinárodní sionistické hnutí a čeští asimilanti na české subjekty. Oba proudy navíc byly zaujaty vlastními vnitřními problémy, jejichž řešení je vzdalovalo od globálních otázek a zastíralo tak pochopení jejich naléhavosti.

Čeští asimilanti působili ve třicátých letech kompaktnějším dojmem než sionisté. Přesto i zde byli nositeli jistého pnutí někteří členové Akademického spolku Kapper, jako byli Hanuš Bonn, Jiří Orten, Egon Hostovský, Zdeněk Tohn či Ervín Neumann, kteří se zajímali o judaismus a tradiční zdroje židovského myšlení (rádcem jim v tomto směru byl jeden ze zakladatelů asimilantského hnutí Augustin Stein a na druhé straně též Jiří Mordechaj Langer, který naopak v českožidovském hnutí nepůsobil), zamýšleli se nad všelidskými rozměry židovství (ale i křesťanství) a odmítali chápat asimilaci jako pouhé mechanické rozpuštění židů v českém národě.⁴⁴ Vedení Svazu Čechů-židů ovšem, jak se zdá, dokázalo udržet vnitřní diskusi v mezích, jež zachovávaly integritu hnutí.

Mnohem komplikovanější cestou procházelo ve třicátých letech sionistické hnutí v českých zemích. Povšimněme si nejprve vývoje na levém křídle hnutí. Sociálně demokratický spolek Poale Sion stál od počátku dvacátých let mimo rámec sionistického svazu a jen s obtížemi překračoval ve třicátých letech zažitý stereotyp odporu vůči sionistickému svazu a Židovské straně jako „organizací židovské buržoazie“. Spolek sám překonával ochromení způsobené rozkolem z počátku dvacátých let, kdy došlo ke konfrontaci mezi pravicí a levicí, silně inklinující k linii Komunistické internacionály.⁴⁵ Teprve na konci dvacátých let stoupenci židovské sociální demokracie obnovovali organizační struktury. Ve stejné době se poalesionisté sbližovali s nemarxistickými socialisty a stoupenci Chaima Weizmanna mezi všeobecnými sionisty. Přes intenzivní po-

litické námluvy a minimální programové rozdíly zůstal spolek Poale Sion organizačně do roku 1937 mimo sionistický svaz v Československu.

Nemarxističtí socialisté patřili tradičně mezi nejaktivnější představitele sionistického hnutí v Československu (připomeňme alespoň, že ideology tohoto proudu byli například Hugo Bergmann, Max Brod či Hugo Herrmann). Slabinou tohoto křídla sionismu zůstávalo budování pevnějších organizačních vazeb – jejich skupiny zůstaly většinou volnými sdruženími, jejichž představitelé se uplatňovali v sionistickém hnutí spíše jako vynikající jednotlivci. Peripetie vývoje jednotlivých organizací nemarxistických socialistů nedovoluje přirozeně rozsah této studie sledovat.⁴⁶

Sbližování sionistických sociálních demokratů a socialistů se středovým proudem všeobecných sionistů nezůstalo bez vlivu na tvářnost tohoto proudu. Jeho diferenciaci na levicové křídlo (tzv. skupina A) a pravicověji orientovanou skupinu B nenabýlo u nás nijak dramatických rozměrů z toho prostého důvodu, že posledně uvedená skupina nezískala v Československu téměř žádný vliv. Vůdcové všeobecných sionistů u nás, jako byli Josef Rufeisen či Angelo Goldstein, kteří současně ovládali vedení sionistického svazu v ČSR, představovali pevnou oporu skupiny A, sdílející politiku předáka světového sionistického hnutí Chaima Weizmanna. Dlouhodobě významného vlivu nedosáhli ve třicátých letech ani stoupenci Emila Marguliese, který v dubnu roku 1935 odstoupil z funkce předsedy Židovské strany na protest proti volebnímu paktu s Československou stranou sociálně demokratickou.⁴⁷ Dodejme pro úplnost, že zmíněná volební dohoda se nesetkala ve své době s bezprostředně kladným ohlasem ani v řadách stoupenců spolku Poale Sion, kteří se jí cítili odsunuti na vedlejší kolej.

Výraznějším způsobem zapůsobila na veřejnost v podstatě jen secese jiné skupiny od sionistické organizace. Jedná se o stoupence kontroverzního Vladimira Žabotinského, kteří se označovali jako sionisté – revizionisté (usilovali o revizi mírových smluv ve směru posílení židovských zájmů v Palestině). V roce 1935 opustili revizionisté světovou sionistickou organizaci a ustavili samostatnou Novosionistickou organizaci.⁴⁸ Ta se mohla v Československu vykázat početným členstvem a sympatizanty (v roce 1935 měli v ČSR novosionisté více než 35 tisíc stoupenců) a aktivním působením na veřejnost. O svých cílech informovala Ústředna Novosionistické organizace v Republice československé 25. listopadu 1937 ministerstvo vnitra a ministerstvo zahraničních věcí. Memorandum kritizovalo dosavadní organizaci vystěhovalců předáky světového sionismu. Prohlásilo za účelné organizovat vskutku masové vystěhovalce za účelem dosažení židovské většiny v Palestině. Revizionisté vyhlásili za svůj cíl zrušení britské mandátní správy a vytvoření židovského státu v Palestině – na východním i západním území od Jordánu.⁴⁹ Přestěhovalci byli na pobyt v nové

domovně připravování revizionistickými organizacemi po kulturní i fyzické stránce.

O síle československých novosionistů svědčila i skutečnost, že právě do Prahy byl svolán na přelom ledna a února 1938 I. mezinárodní kongres Novosionistické organizace.⁵⁰ Vladimír Žabotinský vystoupil 30. ledna s projevem před 1500 posluchači ve velkém sále Lucerny. Řečník se kriticky vyslovil k samotné existenci britské mandátní správy v Palestině i proti myšlence rozdělení Palestiny na židovskou a arabskou část.

Projevem zostřujícího se konfliktu mezi doleva inklinující sionistickou organizací a revizionisty, požadujícími naopak utlumení sociálních požadavků, se staly i spory kolem sionistických fondů, jež shromažďovaly prostředky pro vystěhovalectví a budování palestinské domoviny. V sionistickém tisku se objevovaly stížnosti,⁵¹ že revizionistické organizace i jejich mládežnický spolek Brit Trumpeldor sabotují práci fondů Keren Kajemet LejIsrael a Keren Hajesod a preferují vlastní stranický fond Keren Tel Hay. Spory se vyznačovaly mimořádnou prudkostí na Slovensku a v Podkarpatské Rusi.

Východní část republiky byla rovněž dějištěm konfliktů mezi sionisty a organizacemi ortodoxních židů, které stály v ostré opozici proti politickým a kulturním snahám sionistů. Příkladem, který ve své době rozčeřil hladinu dění v Československu, byla událost, jež se odehrála v červnu roku 1934 v Mukačevě. Tamější vrchní rabín Chaim Eleazar Spira proklel v synagoze sionisty, nazval je nečistými a vyzval židy, aby neposílali děti do hebrejského gymnázia v Mukačevě. Spirova kletba vyvolala tiskovou válku mezi sionisty a ortodoxními židy, probíhaly soudní spory. Českožidovští předáci odsoudili Spirovu kletbu jako nekulturní. Eduard Lederer dokonce vyjádřil názor, že národní Židé jsou ze zákona chráněni jako národnostní menšina.⁵² Tento názor ovšem nesdílel Otto Stross, který neshledával žádné objektivně existující znaky židovského národa.⁵³ Lidové noviny ocenily Ledererův projev jako gesto směřující ke sbližování českých asimilantů a sionistů.⁵⁴ Lederer ovšem shodně se Strossem odmítl budování hebrejského školství jako výstavbu nového ghetta.

Jedinou oblastí, v níž se dařila ve třicátých letech spolupráce mezi různými politickými proudy židovstva v českých zemích, byla péče o uprchlíky z Německa a Rakouska. Ani tato spolupráce nebyla ovšem zcela oproštěna od starých řevnivostí. Až válečná léta, kdy se i z československých židů stali běženci ve své vlasti, vedla k intenzivní spolupráci při záchranných pracích.

Vývoj ve třicátých letech byl v určující míře poznamenán nástupem nacismu v Německu, který vynesl do popředí téma nacionálního sobectví a konfrontace. Dezintegrační tendence zasahovaly i do vývoje židovstva v českých zemích. Projevilo se to v první řadě ve vztahu k organizacím Čechů a Němců. Ty ve stále větší míře čelily a v mnohých případech podléhaly svodům antisemitismu, který se stával falešným ventilem vlastní nedokonalosti, nesplněných očekávání a dějinných zklamání. Antisemitismem byli v prvním sledu zasaženi stoupenci německé asimilace a ti ze stoupenců sionismu, kteří vyrůstali v německém kulturním prostředí. Demoralizace zasahovala postupně i českou společnost (včetně českých elit) a nabyla vrcholu po šoku, způsobeném mnichovskou konferencí. Soumrak československé demokracie na konci třicátých let obnažil její slabiny. Nemůže ovšem zastrít skutečnost, že meziválečné Československo bylo zemí, která dokázala vytvořit poměrně příznivé podmínky pro život domácího židovstva i uprchlíků ze sousedních zemí. Výrazný symbol demokracie a tolerance spatřovali židovští představitelé především v obou prezidentech republiky – Tomáši G. Masarykovi a Edvardu Benešovi.

Židé v Československu vyslali v roce 1933 svým spoluobčanům signál znepokojení nad tím, že nacistická ideologie, jejíž součástí představoval také antisemitismus, se stala vládní doktrínou v sousedním Německu. Tato výstraha zůstala nedoceněna. Naopak, pro řadu Čechů a Němců reprezentoval nacistický antisemitismus lákavý most přátelských kontaktů s velkým sousedem. Zdá se, že ani židé v českých zemích si zcela neuvědomili strašlivé memento událostí v Německu. Aktivita namířené proti antisemitismu jakoby ztrácely v průběhu času na intenzitě, šíři záběru a údernosti. Vytrácely se také náznaky možné spolupráce mezi jednotlivými židovskými proudy. Trvalo především konkurenční pnutí mezi sionisty a česky orientovanými asimilanty.

Řešení vnitřních problémů a stále znovu propukající konflikty mezi židovskými organizacemi bránily soustředění na opravdu základní dilema třicátých let, které se blížilo svému tragickému vyústění.

POZNÁMKY

¹ Viz Archiv hlavního města Prahy, Policejní ředitelství v Praze, sign. SK/XXI/149.

² Stross, O.: Vývoj židovské otázky po světové válce. Praha 1937, s. 54.

³ Kohn, J.: Asimilace a věky. Praha 1936, s. 112.

⁴ Skutečnost, že k německé kultuře inklinující židy získávali na svou stranu především sionisté, lze statisticky prokázat. Srv.: Boháč, A.: Národní poměry v Čechách podle nového sčítání lidu. Praha 1931, s. 9.

⁵ The Jews of Czechoslovakia, díl 1. Philadelphia – New York 1968, s. 210–211.

- ⁶ K Rádlově přednášce a ohlasech na ni srv. Židovské zprávy, roč. 17, č. 19, 11.5.1934, s. 2. Židovské zprávy, roč. 17, č. 24, 15.6.1934, s. 2.
- ⁷ Brod, M.: Heidentum, Christentum, Judentum, díl 2. München 1921, s. 332.
- ⁸ Židovské zprávy, roč. 18, č. 1, 4.1.1935, s. 1.
- ⁹ K této straně a významnému podílu židů na její práci srv. hodnocení J.W.Brügela in: The Jews of Czechoslovakia, díl 2. Philadelphia – New York 1971, s. 247.
- ¹⁰ Židovské zprávy, roč. 16, č. 14, 7.4.1933, s. 1.
- ¹¹ Státní ústřední archiv (dále jen SÚA), Prezídium ministerstva vnitra (dále jen MV-pres.), inv. č. 225-1323-1, s. 115–118, sign. X/Ž/6.
- ¹² SÚA, MV-pres., inv. č. 225-979-13, s. 170, sign. X/Ž/62.
- ¹³ Rozvoj, roč. 40, č. 21, 26.5.1933, s. 1.
- ¹⁴ Srv. Židovské zprávy, roč. 16, č. 14, 7.4.1933, s. 5. Židovské zprávy, roč. 16, č. 15, 14.4.1933, s. 2.
- ¹⁵ SÚA, Prezídium Policejního ředitelství v Praze (dále jen PP), sign. Z 33/8, kart. 1903.
- ¹⁶ Srv. např. Jüdischer Almanach für das Jahr 5697. Praha 1936, s. 46.
- ¹⁷ Židovské zprávy, roč. 16, č. 15, 14.4.1933, s. 1.
- ¹⁸ Rozvoj, roč. 40, č. 13, 31.3.1933, s. 1.
- ¹⁹ SÚA, Ministerstvo zahraničních věcí – výstřižkový archiv I (dále jen MZV-VA I), inv. č. 1150, sign. n7, kart. 2320 – Lidové noviny, 17. 5. 1938
- ²⁰ Židovské zprávy, roč. 17, č. 23, 8.6.1934, s. 5.
- ²¹ SÚA, MV-pres., inv. č. 225-979-13, s. 170, sign. X/Ž/62.
- ²² SÚA, MZV-VA I, inv. č. 1150, sign. n7, kart. 2320 – Lidové noviny, 17. 5. 1938
- ²³ Srv. vystoupení Vladimíra Žabotinského na I. mezinárodním kongresu revizionistů dne 30. ledna 1938. SÚA, MV-pres., inv. č. 225-979-12, s. 106–108, sign. X/Ž/6/2.
- ²⁴ SÚA, MV-pres., inv. č. 225-1323-1, s. 55, sign. X/Ž/6.
- ²⁵ Židovské zprávy, roč. 18, č. 2, 11.1.1935, s. 2.
- ²⁶ Stross, O.: Vývoj židovské otázky po světové válce. Praha 1937, s. 21.
- ²⁷ Tamtéž, s. 54.
- ²⁸ Přítomnost, roč. 15, č. 3, 19.1.1938, s. 33–34. K Peroutkovým článkům o židovské otázce srv. Krejčová, H.: Židé a česká společnost. In: Akce Nisko v historii „konečného řešení židovské otázky“. Ostrava 1995, s. 54–60.
- ²⁹ SÚA, MZV-VA I, inv. č. 1150, sign. n7, kart. 2320 – Lidové noviny, 31.1.1938.
- ³⁰ SÚA, MV-pres., inv. č. 225-979-14, s. 25, sign. X/Ž/6/2.
- ³¹ Srv. Jüdischer Almanach auf das Jahr 5696. Praha 1935, s. 33.
- ³² SÚA, MZV-VA I, inv. č. 1150, sign. n7, kart. 2320 – České slovo, 6.12.1934.
- ³³ SÚA, MZV-VA I, inv. č. 1150, sign. n7, kart. 2320 – Expres, 28.11.1938.
- ³⁴ SÚA, MZV-VA I, inv. č. 1150, sign. n7, kart. 2321 – Národní noviny, 28.1.1939.
- ³⁵ Srv. SÚA, Prezídium Zemského úřadu v Praze, inv. č. 207-1402-24, sign.8/5/53/64. SÚA, PP, sign. Z 33/16, kart. 1903.

- ³⁶ Židé v novodobých dějinách. Praha 1997, s. 21.
- ³⁷ Rozvoj, roč. 40, č. 5, 3.2.1933, s. 1.
- ³⁸ Viz Židovské zprávy, roč. 16, č. 5, 3.2.1933, s. 5.
- ³⁹ SÚA, MZV-VA I, inv. č. 1150, sign. n7, kart. 2320 – Národní osvobození, 7.4.1933, Lidové noviny, 7.4.1933.
- ⁴⁰ Rozvoj, roč. 40, č. 42, 17.11.1933, s. 4.
- ⁴¹ Rozvoj, roč. 40, č. 40, 3.11.1933, s. 1.
- ⁴² SÚA, MV-pres., inv. č. 225-1323-1, s. 96-97, sign. X/Ž/6.
- ⁴³ Židovské zprávy, roč. 16, č. 44, 17.11.1933, s. 1–2.
- ⁴⁴ Srv. hodnocení E.Hostovského in: The Jews of Czechoslovakia, díl 2. Philadelphia – New York 1971, s. 153.
- ⁴⁵ K vývoji spolku Poale Sion u nás po roce 1918 viz tamtéž, s. 78n. Srv. též SÚA, MV-pres., inv. č. 225-979-14, s. 91, sign. X/Ž/6/2.
- ⁴⁶ K tomu srv. studii O. K. Rabinowicze in: The Jews of Czechoslovakia, díl 2. Philadelphia – New York 1971, s. 60n.
- ⁴⁷ Židovské zprávy, roč.18, č.15-16, 17.4.1935, s.1.
- ⁴⁸ Wlaschek, R. M.: Juden in Böhmen. München 1990, s. 71.
- ⁴⁹ SÚA, MV-pres., inv. č. 225-851-1, s. 50–52, sign. X/Ž/8.
- ⁵⁰ Srv. SÚA, MV-pres., inv. č. 225-979-12, s. 106–108 a 111–112, sign. X/Ž/6/2. SÚA, MV-pres., inv. č. 225-851-1, s. 108, sign. X/Ž/6.
- ⁵¹ Srv. Židovské zprávy, roč. 17, č. 42, 19.10.1934, s. 2. Židovské zprávy, roč. 18, č. 39, 27.9.1935, s. 4.
- ⁵² Rozvoj, roč. 42, č. 1, 4.1.1935, s. 1. Rozvoj, roč. 42, č. 7, 15.2.1935, s. 1.
- ⁵³ Rozvoj, roč. 42, č. 4, 25.1.1935, s. 1.
- ⁵⁴ SÚA, MZV-VA I, inv. č. 1150, sign. n7, kart. 2320 – Lidové noviny, 13.1.1935.

ZUSAMMENFASSUNG

DIE DILEMMATA DER JÜDISCHEN POLITIK IN DEN TSCHECHISCHEN LÄNDERN IN DEN JAHREN 1933–1938

Jiří Křest'an

In der Studie behandelt der Autor die Ideen- und Organisationsentwicklung der vier Strömungen des Judentums in den tschechischen Ländern in den Jahren 1933–1938: der Anhänger der Assimilation (die orientierten sich an die tschechische oder deutsche Nation), des Zionismus, des jüdischen Sozialismus und des orthodoxen Judentums. Die Entwicklung der jüdischen politischen Subjekte wurde mit dem stärkenden Antisemitismus der Deutschen in den tschechischen Ländern gekennzeichnet, der spitzte sich unter dem Einfluß der Befestigung der Nazidiktatur in Deutschland zu. Zu Gegnern des Antisemitismus in der zweiten Hälfte der 30. Jahre gehörten von den deutschen politischen Parteien im wesentlichen nur die Deutsche Sozialdemokratische Arbeiterpartei und wenig einflußreiche Deutschdemokratische Freiheitspartei, in denen sich bedeutend die Politiker jüdischer Abstammung durchsetzten. Auf den stärkenden deutschen Antisemitismus reagierten die Juden mit der Verstärkung der Kontakte mit den tschechischen demokratischen Organisationen.

Die korrekte Beziehung der Repräsentanten praktisch aller bedeutenderen politischen Organisationen zur Tschechoslowakischen Republik und besonders zu beiden Präsidenten der Republik (T. G. Masaryk und Edvard Beneš) wurde nach 1933 nicht einmal öffentlich demonstriert (in der Studie ist z.B. die Ehre erwähnt, die dem Präsidenten Masaryk aus Anlaß der tschechoslowakischen Zionisten durch die Gründung der Gemeinde in Palästina namens Kfar Masaryk zuteilt wurde). Auch die tschechoslowakischen politischen Parteien blieben vor den Verführungen des Antisemitismus nicht bewahrt. Einige Politiker sahen im Antisemitismus die Brücke zu neuer Freundschaft mit Deutschem Reich. In der Beziehung zu Juden versagte dann ein Teil von tschechischer Elite eindeutig nach der Münchner Viermächtekonferenz 1938. Zur Unterdrückung der gegenseitigen Gehässigkeit in den 30. Jahren trugen im Gegenteil die Kontakte zwischen den Tschechen und den jüdischen Organisationen bei. In der politischen Sphäre kann als Beispiel der Mündung dieser Kontakte der Pakt dienen, den vor den Parlamentswahlen 1935 die Tschechoslowakische Sozialdemokratische Partei mit der Jüdischen Partei abschloß.

Die Machtübernahme von Nazis wurde zum Impuls für Zusammenarbeit unter den einzelnen jüdischen Organisationen. Die manifestierten gemeinsam ihren

Widerstand gegenüber dem nazistischen Antisemitismus und denen, die sich damit in der Tschechoslowakei inspirieren lassen wollten, demonstrierten die positive Beziehung zu humanistischen und demokratischen Prinzipien, arbeiteten bei der Fürsorge für Flüchtlinge aus Deutschland mit. Relativ schnell verflog aber die Bereitwilligkeit zur Zusammenarbeit, und die jüdischen Parteivorstände erneuerten die gegenseitige Konkurrenzspannung. Besonders markant zeigte sie sich zwischen zwei jüdischen Hauptströmungen in den tschechischen Ländern: den Zionisten, zu deren politischen Repräsentanten die Jüdische Partei wurde, und den tschechischen Assimilationsanhänger, die in dem Bund der Tschechen – Juden (Svaz Čechů – židů) und anderen Vereinen vertreten waren. Man kann sagen, daß nicht nur Tschechen und Deutschen, sondern auch die Juden die Schicksalsbedeutung der Ereignisse in Deutschland nicht genug hoch geschätzt haben.

Die Lage nach 1933 war kompliziert auch dadurch, daß die einzelnen jüdischen Strömungen viele innere Dilemmata lösen mußten, die aus der Zuspitzung der eigenen Ideenprofil hervorgingen. Die Bewegung der tschechischen Assimilationsanhänger machte einen relativ kompakten Eindruck, wenn auch darin die innere Diskussion zum Ausdruck kam, die über die Verhältnis zum Zionismus und zu den traditionellen jüdischen Werten nachdachte. Der Einfluß der deutschen Assimilationsanhänger ließ nach dem Jahre 1933 aus den begreiflichen Gründen unaufhaltbar nach. Die manchen wurden zu Gönnern des Zionismus. Die orthodoxen Juden steuerten dem anwachsenden Einfluß der Zionisten vor allem in der Slowakei und in Karpaten-Ruthenien. Es gewann nicht, die Position der orthodoxen Organisationen in den tschechischen Ländern am Ende der 30. Jahre markanter zu verstärken.

Die höchst dynamische Entwicklung nach 1933 erfuhren die Organisationen der Zionisten und der jüdischen Sozialisten. Die Verstärkung des linken Flügels der Bewegung der allgemeinen Zionisten und deren Annäherung mit dem sozialdemokratischen Verein Poale Zion und mit den nichtmarxistischen jüdischen Sozialisten stießen auf Widerstand der rechtsorientierenden und konservativen zionistischen Fraktionen: der orthodoxen Organisation Mizrachi, den Anhänger von Emil Margulies, der im Jahre 1935 auf die Funktion des Vorsitzenden der Jüdischen Partei resignierte, und vor allem auf Widerstand der in der Tschechoslowakei einflußreichen Revisionisten, die nach mehrjährigen Streiten im demselben Jahr die zionistische Weltorganisation verließen und mit ihr in den offenen Konkurrenzkampf eintraten. Die Revisionisten forderten die Abdämpfung der sozialen Ansprüche, die Stärkung der Disziplin in den jüdischen Organisationen und offensiven Fortgang bei der Besiedlung Palästinas.